

Rapport 32

JOnG! Opvoeding en gezinskenmerken bij Vlaamse kinderen (6-jarigen) en jongeren (12-jarigen).

Onderzoeker: Sofie Rousseau

Promotor: Prof. dr. Karla Van Leeuwen, Prof. dr. Karel Hoppenbrouwers

Co-promotor: Prof. dr. Annemie Desoete, Prof. dr. Roeljan Wiersema

Samenvatting

Men zegt wel eens dat opvoeding vandaag de dag minder vanzelfsprekend is (Adriaenssens, 2011; Vandemeulebroecke, Van Crombrugge, Janssens, & Colpin, 2002). Veranderende gezinssituaties, evoluties in de samenleving (o.a. multiculturaliteit, geavanceerde technologie), de prestatie maatschappij, etc. zouden leiden tot verhoogde opvoedingsonzekerheid. Eén van de doelen van JOnG!, een grootschalig onderzoek naar Ontwikkeling, Opvoeding, Gezondheid en Gedrag, is het aanleveren van kencijfers. Dit rapport geeft zicht op hoe Vlaamse ouders opvoeden en hoe ze dit beleven, hoe het is gesteld met het psychische welbevinden van de Vlaamse ouders en met de relaties tussen gezinsleden. Vervolgens worden de verbanden tussen deze variabelen onderling (bijvoorbeeld het verband tussen het psychische welbevinden van de ouder en zijn/haar opvoeding) en tussen deze variabelen en andere variabelen (zoals sociaal economische factoren en kindgedrag) nagegaan. Het rapport bevat zelfgerapporteerde gegevens van Vlaamse ouders, woonachtig in één van acht deelnemende regio's. De ouders rapporteren met betrekking tot de opvoeding van hun 6- of 12-jarige kind. Aanvullend wordt er ook gebruik gemaakt van gegevens rond opvoeding, zoals gerapporteerd door de 12-jarigen jongeren.

Resultaten kencijfers. Gemiddeld genomen rapporteren Vlaamse ouders vaak tot zeer vaak positieve opvoedingsgedragingen (bijvoorbeeld interesse tonen in het kind en samen activiteiten doen). Daarbovenop stellen ze weinig gebruik te maken van bepaalde manieren om probleemgedrag van kinderen te controleren, zoals het kind slaan of het kind zijn/haar gedachten of gevoelens proberen te veranderen. Andere manieren, zoals straffen (bijvoorbeeld het kind iets ontnemen) worden 'soms' gehanteerd. Dit is opvoedingsgedrag waarvan in verschillende onderzoeken is gebleken dat het samengaat met een gunstige kindontwikkeling. Ook wat betreft opvoedingsbeleving, geeft de Vlaamse ouder gemiddeld genomen aan de opvoeding goed tot zeer goed aan te kunnen en weinig tot geen problemen te ervaren. De Vlaamse ouder ondervindt ook weinig problemen in verband met het gezinsfunctioneren. Over het algemeen rapporteren Vlaamse ouders weinig problemen omtrent steun en communicatie onder gezinsleden, betrokkenheid, geborgenheid of

partnerrelatie. In verband met ouderfunctioneren zien we een minder positief beeld. Voor een aantal items rond psychisch functioneren geeft slechts een minderheid van de ouders aan hierrond geen problemen te ondervinden. Gemiddeld maakte de Vlaamse ouder in 2008 één van de 18 door ons bevroegde levensgebeurtenissen (bijvoorbeeld ik heb met mijn partner gebroken, een familielid is overleden) mee.

Hoewel dit rapport gemiddeld genomen dus een positief beeld schetst, zien we ook dat kleine tot aanzienlijke aantallen individuele ouders afwijken van deze positieve gemiddelden. Voorbeelden hiervan zijn: een totaal van 0,1% tot 1,2% van de ouders stelt nooit positief ouderlijk gedrag en 0,2% tot 8,4% doet dit weinig; 0,2% tot 32,0% stelt vaak psychologische controle te gebruiken, 0,1% tot 8,6% doet dit altijd; een totaal van 35,8% tot 9,9% ouders rapporteert ooit (gaande van weinig tot altijd) hard te straffen; 3,4% tot 14,1% van de ouders is het 'eens' tot 'helemaal eens' met items die stellen dat de opvoeding een belasting is; 0,9% tot 51,9% rapporteert het 'eens' tot 'helemaal eens' te zijn met items die een weerspiegeling zijn van 'problemen hebben in de opvoeding'; 0,1% tot 14,2% van de ouders is het 'niet eens' tot 'helemaal niet eens' met items die stellen dat de men de opvoeding aankan. Eén op vijf ouders geeft aan behoefte te hebben aan professionele ondersteuning bij de opvoeding. Een totaal van 8,2% tot 19,2% geeft aan duidelijke problemen te ervaren met stellingen rond steun en communicatie binnen het gezin; 2,0% tot 4,4% met stellingen rond geborgenheid; 2,8% tot 5,8% met stellingen rond betrokkenheid en 2,7% tot 5,0% met stellingen rond partnerrelatie.

Verder zien we in dit rapport dat de overeenstemming tussen ouderrapportage en rapportage van de 12-jarige jongere over opvoedingsgedragingen eerder matig is. Ten eerste stellen we significante verschillen in gemiddelde scores van ouders en jongeren vast. Opvoedingsgedrag wordt door ouders positiever voorgesteld dan door hun kinderen (bijvoorbeeld meer positief opvoedingsgedrag en minder hard straffen). Verder zien we ook matige correlaties tussen ouder- en jongerenrapportage ($0,25 < r < 0,44$), wat erop wijst dat wanneer een ouder ten opzichte van de volledige groep ouders een hoge (respectievelijk gemiddelde of lage) score heeft, die zeker niet altijd ook voor de jongeren het geval is en vice versa.

Wat betreft cohortenverschillen, zien we dat ouders van 6-jarigen en ouders van 12-jarigen verschillen in de aanpak van hun kinderen. Het lijkt wel of ouders van 6-jarigen in het algemeen meer opvoedingsgedrag stellen. Immers, voor bijna alle in JOnG! bevroegde opvoedingsgedragingen rapporteren zij dit vaker te doen dan ouders van 12-jarigen. Ouders van 6-jarigen zullen langs de ene kant bijvoorbeeld meer praten met hun kinderen, meer dingen samen doen, meer geïnteresseerd zijn in de hobby's van hun kinderen en meer tijd spenderen aan het aanleren van regels maar langs de andere kant bijvoorbeeld ook vaker straffen, hard straffen en negeren. Er zijn twee opvoedingsgedragingen die ouders van 6-jarigen minder vaak stellen dan ouders van 12-jarigen, namelijk het aanmoedigen van zelfstandigheid en het gebruiken van psychologische technieken om invloed uit te oefenen op het gedrag van hun kinderen (bijvoorbeeld als de jongere iets gedaan heeft wat de ouder niet wil, probeert de ouder het kind zich schuldig te doen voelen). We zien geen cohortenverschillen in opvoedingsattituden of -beleving.

Resultaten verbanden tussen variabelen. In dit rapport zijn de resultaten aangaande linken tussen variabelen gebaseerd op gegevens van slechts één meetmoment. Er worden dus enkel uitspraken gedaan over de significantie van verbanden en niet over oorzaak-gevolg relaties. Ouders die meer positief ouderlijk gedrag rapporteren (bijvoorbeeld interesse tonen in het kind en samen activiteiten doen), rapporteren bij hun kinderen meer prosociaal gedrag (bijvoorbeeld klasgenootjes helpen) dan andere ouders. Ouders die stellen dat ze negatief gedrag van hun kinderen vaak bestraffen en positief gedrag van hun kinderen vaak belonen met iets materiëls, rapporteren voor hun kinderen meer externaliserend probleemgedrag (probleemgedrag gericht op de buitenwereld, zoals agressie, liegen en hyperactiviteit) dan andere ouders.

Verder zien we een verband tussen gezinsproblemen en opvoedingsstress. Ouders die aangeven meer gezinsproblemen te ervaren (zoals beperkte steun en communicatie onder gezinsleden, weinig betrokkenheid en geborgenheid, problemen in de partnerrelatie), rapporteren minder draagkracht en meer stress in de opvoeding van hun zes- of twaalfjarig kind dat deelneemt aan de JOnG!-studie. Tot slot zagen we dat ouders die rapporteren nood te hebben aan professionele ondersteuning bij de opvoeding niet erg verschillen van ouders die rapporteren er geen nood aan te hebben. Zo zullen ze bijvoorbeeld evenveel positief ouderlijk gedrag of regels hanteren dan andere ouders. Ouders die gebruik maken van ondersteuning voor hun kind (naar aanleiding van allerlei soorten problemen) ervaren significant minder draagkracht en meer stress in de opvoeding.

Aanbevelingen. Op basis van dit onderzoek formuleren we volgende beleidsaanbevelingen:

Blijven investeren in de ondersteuning van opvoeding van kinderen en jongeren

Een combinatie van data uit de JOnG!-studie met bepalingen uit het Internationaal Verdrag van de Rechten van het Kind (IVRK), kan worden aangewend om te legitimeren dat blijvend moet geïnvesteerd worden in opvoedingsondersteuning. De JOnG!-studie laat zien dat sommige ouders nood hebben aan ondersteuning en dat andere ouders bepaalde gedragingen stellen die samenhangen met een minder gunstige kindontwikkeling zonder nood te hebben aan ondersteuning. Het IVRK stelt dat de overheid de taak heeft ouders te ondersteunen in hun verantwoordelijkheid voor de opvoeding en ontwikkeling van het kind en om de optimale ontwikkeling van het kind te garanderen. Hierbij dient de overheid de verantwoordelijkheden en rechten van ouders te respecteren. Aan de voor de overheid soms moeilijke balans tussen het respecteren van verantwoordelijkheden en rechten van ouders enerzijds en het garanderen van een optimale ontwikkeling van het kind anderzijds, wordt tegemoet gekomen door ondersteuning volgens de principes van empowerment, emancipatie en gedeelde verantwoordelijkheid (Office of the United Nations Commissioner for Human Rights, 1989; Vandemeulebroecke et al., 2002; Vandenbroeck & Roose, 2006; Voets, 2009; Willems, 2007).

Behouden van de huidige functies van initiatieven voor opvoedingsondersteuning

De huidige functies van opvoedingsondersteuning, zoals beschreven in het decreet voor opvoedingsondersteuning zijn compatibel met de principes van empowerment, emancipatie en gedeelde verantwoordelijkheid. Hierbij ligt een reactieve en preventieve functie in het ingaan op behoeften van ouders aan ondersteuning en het 'signaleren, vroegtijdig onderkennen en verwijzen'. Met het verspreiden van informatie en het geven van voorlichting neemt opvoedingsondersteuning ook een proactieve en preventieve functie op.

Belang van een informatief en geruuststellend karakter van proactieve ondersteuning.

Het is belangrijk om blijvend aandacht te besteden aan het niet paternaliseren van ouders in de ondersteuning van opvoeding. Ten eerste gaat dit in tegen principes van emancipatie en empowerment. Ten tweede is het niet-vraaggericht aanbieden van hulp weinig doeltreffend (Vandemeulebroecke et al., 2002). Ten derde verhoogt het opleggen van een bepaalde norm opvoedingsstress (Purdom, Lucas & Miller, 2006; Taghon, 2008). Wat opvoedingsondersteuners wel kunnen doen is informatie aanreiken (over verschillende beleving, attitudes en handelingen), zodat ouders een breder overzicht hebben van mogelijkheden, hetgeen hen in staat stelt hun eigen situatie in perspectief te plaatsen en op een goed geïnformeerde manier zelf weldoordachte keuzes te maken. Verder kunnen ouders geruustgesteld worden door de klemtonen te leggen op wat goed gaat en op het zelfregulerende proces van opvoeding (Hermanns, 1995; Vandemeulebroecke et al., 2002).

Inzetten op verbreding van opvoedingsondersteuning: integraal werken

De resultaten van de JOnG!-studie tonen aan dat kwetsbaarheden op vlak van opvoeding samen gaan met kwetsbaarheden op andere domeinen, namelijk op gebied van kindontwikkeling, ouder- en gezinsfunctioneren. Dit kan er enerzijds voor pleiten om de functie van bestaande initiatieven voor opvoedingsondersteuning verder te laten reiken dan enkel ondersteuning van de opvoeding. Anderzijds kunnen ook andere instanties die in contact komen met ouder en kind (bijvoorbeeld instanties die zich initieel richten op de ontwikkeling van het kind, de gezondheid van het kind of het welzijn van gezinnen) bepaalde verantwoordelijkheden in de opvoedingsondersteuning opnemen. We denken bijvoorbeeld aan huisartsen, buitenschoolse kinderopvang maar ook andere initiatieven zoals jeugdbewegingen, muziekscholen, etc. Het verbreden van de functies van verschillende instanties kan ook de laagdrempeligheid van opvoedingsondersteuning ten goede komen en het aantal te bereiken gezinnen vergroten. Specifieke instanties voor opvoedingsondersteuning kunnen deze andere instanties helpen in het uitoefenen van hun bredere taak.

Wat met kwetsbare groepen?

→ *In proactieve ondersteuning, kwetsbare groepen niet viseren/stigmatiseren*

Het overstelpen van kwetsbare groepen met extra informatie rond opvoeding (bijvoorbeeld extra folders, extra gesprekken), kan ervoor zorgen dat deze groepen zich overladen en geïsoleerd voelen, wat hun (opvoedings-)stress mogelijk verhoogt.

Er moet worden ingezet op de inclusie van een grote variëteit aan thema's in de proactieve ondersteuning van alle opvoeders.

→ *Reactieve hulp: includeren van specifieke thema's voor kwetsbare groepen*

Waar we in de 'proactieve ondersteuning' willen vermijden dat kwetsbare ouders het gevoel krijgen het sowieso 'slecht' te doen, wat de kans verhoogt op stress en het zich afzetten tegen elke vorm van ondersteuning, kan er in de reactieve (vraaggerichte) ondersteuning natuurlijk wel worden ingegaan op specifieke zorgvragen van gezinnen met bepaalde kenmerken.

→ *Pro- en reactieve ondersteuning: Blijven inzetten op toegankelijkheid van het aanbod / laagdrempeligheid van de initiatieven.*

Uit verschillende onderzoeken blijkt echter dat ouders met bepaalde kwetsbare (gezins-) kenmerken moeilijker toegang vinden tot zowel pro- als reactieve hulp (bijvoorbeeld Yerden, 2010; Vandenbroeck, Boonaert, Van der Mespel, De Brabandere, 2007). Ook voor opvoedingsondersteuning blijft het belangrijk om in te zetten op laagdrempelige initiatieven. De in dit rapport besproken 'verbreding van opvoedingsondersteuning' is een voorbeeld van hoe men laagdrempeligheid kan verhogen. Voor een uitgebreidere bespreking van mogelijkheden, verwijzen we naar Dierckx et al. (2012).

De inhoudelijke klemtonen in initiatieven voor opvoedingsondersteuning diversifiëren naar de leeftijd van het kind.

De JOnG!-studie geeft aanwijzingen voor het feit dat opvoedingsattituden, opvoedingsbeleving en behoeften aan ondersteuning bij de opvoeding niet verschillen afhankelijk van de leeftijd van het kind. Echter, opvoedingsgedragingen variëren wel. Deze resultaten moeten onzes inziens niet leiden tot het eenzijdig focussen op bepaalde thema's in bepaalde leeftijdsgroepen. Het gaat immers om gemiddelden waarvan individuele ouders kunnen afwijken. Wel kan het zinvol zijn om te diversifiëren in klemtonen. Hierbij blijken de thema's 'psychologische controle', 'aanmoedigen van zelfstandigheid' en 'positief ouderlijk gedrag' vooral belangrijk op 12-jarige leeftijd van het kind. Bepaalde disciplinerings technieken zoals 'straffen', 'hard straffen' en 'materieel belonen' blijken vooral belangrijk op 6-jarige leeftijd van het kind.

Beluisteren van verschillende perspectieven

Tot slot wijzen de resultaten in dit onderzoek op inconsistenties tussen rapportage van jongeren en ouders over opvoedingsgedragingen. In het IVRK is naast provisie en protectie ook participatie van kinderen en jongeren één van de centrale uitgangspunten. In participatief werken is er constante aandacht voor de afstemming van het hulpverleningsproces op de betekenisverleningen van kinderen en jongeren (Office of the United Nations Commissioner for Human Rights, 1989). De inconsistenties tussen jongeren- en ouderrapportage in de JOnG!-studie ondersteunen nogmaals het belang van dialoog en betekenisgeving.